

ROGALAND STATSADVOKATEMBETER

Justis-og beredskapsdepartementet
Postboks 8005 Dep
0030 Oslo

Deres ref:

Vår ref: Haugnes

Dato: 10.04.2015

HØRINGSUTTALELSE – TILREGNELIGHETSUTVALGETS UTREDNING NOU 2014:10. SKYLDEVNE, SAKKYNDIGHET OG SAMFUNNSVERN

Jeg viser til departementets høringsbrev.

Særreaksjonsreformen som trådte i kraft i 2002 har vist seg å inneholde mangler og svakheter. Noen av disse var lett synlige ved vedtagelsen, for eksempel problemene med psykotiske personer som bedrev kriminalitet som ikke hadde en alvorlighetsgrad som kvalifiserte til bruk av tvungen psykisk helsevern. Dette har vært påpekt fra flere hold tidligere, blant annet fra vårt embete. Etter at reformen nå har virket i over 10 år, og problemene er anskueliggjort i praksis, var det tide med en kritisk gjennomgang av ordningen.

Utvalget har pekt på en rekke problemstillinger, og foreslått løsninger på disse. Selv om det er dissenser på enkelte temaer, synes utvalget å ha en felles forståelse for de svakheter som ligger bak problemstillingene. Vi som er praktikere i felten kjenner disse problemstillingene igjen som høyst reelle, og de løsninger som er foreslått, kan i utgangspunktet tiltres. Jeg vil derfor bare knytte noen bemerkninger til enkelte temaer.

Kriteriene for å idømme tvungent psykisk helsevern:

Det er en stor svakhet med nåværende ordning at særreaksjone hadde et for snevert anvendelsesområde. Kravet om at det skulle være en alvorlig forbrytelse, medførte at personer som folk flest ville si begikk alvorlige forbrytelser, ikke kunne dømmes til særreaksjon fordi lovens definisjon av alvorlig var (er) særdeles streng. Det er nok å vise til RT 2002:1677 hvor Høyesterett antok at selv et grovt ran ikke nødvendigvis ville tilfredstille lovens krav til alvorlighet.

POSTADRESSE
Postboks 180, Sentrum
4001 STAVANGER

BESØKSADRESSE:
Nytorget 1,
4013 Stavanger

TELEFON:
51 59 91 60

TELEFAX:
51 51 91 61

Denne type klienter falt "mellom to stoler", ikke kunne de dømmes til straff siden de var utilregnelige, ikke kunne de dømmes til særreaksjon da selv grove ran ikke nødvendigvis var alvorlig nok. Utvalget viser til fem eksempler fra rettspraksis som falt utenfor ordningen, men som med fordel kunne ha vært innenfor. Eksempelene fra rettspraksis kunne flerfoldiggjøres, men den store mengden av disse sakene finner en ikke i rettspraksis siden påtalemyndigheten vil ha konkludert med både utilregnelighet, men at vilkårene for særreaksjon ikke er til stede, og dermed henlagt sakene uten at disse ble ført for retten. Flesteparten av disse personene skaper ikke verre problemer enn vi kan leve med, enkelte er en plage for andre mennesker, mens andre igjen begår straffbare handlinger i et omfang, og alvorlighetsgrad, som er mer enn bare en "plage" for omgivelsene. Vi har personer som er registrert med tresifret antall anmeldte forhold over få år, herunder ran av dagligvarebutikk, uten at en kunne gjøre annet da de sakkyndige konkluderte med utilregnelighet (i det tilfelle jeg har i tankene gjaldt de psykisk utviklingshemning i høy grad) enn å gjenoppta tidligere domfellelser. Disse personene vet hvordan de kobler biler, de klarer å begå ran, de ruser seg på narkotika. De har en klar forståelse av at de får et "frikort" til fortsatt kriminalitet når samfunnet ikke kan gjøre noe.

Derfor er det med glede en ser at utvalget vil vinkle inngangen til idømmelse av særreaksjon mer fra samfunnsvernets side. Jeg tillegger til den argumentasjon som utvalget fremfører, at det også bør legges vekt på hvilke følger disse "straffbare" handlingene har for fornærmede i de konkrete tilfellene. Det bør være lettere å anvende særreaksjon mot de som vender sine "straffbare" handlinger mot en bestemt gruppe personer (eller enkeltpersoner) enn de hvor de fornærmede er like tilfeldig som for kriminalitet begått av tilregnelige personer. Dersom en psykotisk person stadig vekker utsetter sin ex-samboer, og hennes familie, for vold, trusler etc bør vedkommende kunne idømmes særreaksjon på et "lavere" alvorlighetsgrad enn for en som på dårlige dager lar sin aggresjon gå utover tilfeldige personer på et eller annet gatehjørne eller utested. Slike fornærmede må leve i frykt for denne personen til enhver tid, de påføres traumer og sykemeldinger, må kanskje flytte til hemmelig adresse eller til et annet sted i landet, får sin livskvalitet redusert ved ikke å delta i sosiale aktiviteter grunnet redsel for å treffe vedkommende, eller må fotfølge barna til uteaktiviteter/skole i redsel for påtreff av vedkommende. Jeg har vanskelig å se hvorfor det å gi en syk person tvangsbehandling skulle være så inngripende når dette samtidig letter forholdene for disse fornærmede (og de økonomiske og menneskelige besparelser som dette medfører).

Ved ran (uansett om de er simple eller grove), og andre krenkelser mot enkeltmennesker, vet vi at disse sliter med traumer i ettertid, riktignok i varierende grad. Samfunnet bør i større grad enn i dag ta nødvendige forholdsregler mot at utilregnelige personer stadig skaper slike fornærmede. Tross alt, at syke (psykotiske) personer får nødvendig behandling er ikke de mest inngripende en kan gjøre overfor medmennesker.

Faregrader:

Jeg støtter flertallet forslag. Dette er en regel som er lettere å praktisere enn dagens regler, og dessuten mer tilpasset de reelle behov for samfunnsvern. Det skal en del til for å anvende særreaksjon, det sier seg selv at i utgangspunktet ville en stille krav om høyere faregrad ved mer "ordinære" krenkelser av medmennesker enn hvis gjentakelsesfaren gjelder våre alvorligste forbrytelser som drap og voldtekt. En angivelse som "nærliggende fare" gir et signal om styrkegraden i faregradet, og selv om den er skjønnspreget så kan den vel vanskelig gjøres mer presis. Men å skille mellom "nærliggende fare" og "særlig nærliggende fare" er tilnærmet umulig i det praktiske liv og slike forskjeller bør også ut av lovverket. Flertallets anvisning på at reglene er relative, og skal praktiseres deretter, gir bedre veiledning.

Opphold i lukket institusjon/Minstetid:

Jeg støtter forslaget (mindretallet hva minstetid angår). Jeg må dog bemerke (jeg har personlig erfaring med et tosifret antall slike saker) at jeg ikke kan gi eksempler på lemfeldigheit fra behandlingsinstitusjonen med å overføre personer for raskt ut fra lukkede institusjoner til friere forhold. I flere tilfeller har det vært konferert med påtalemyndigheten før dette gjøres. Men det vil vel være en betryggelse for fornærmede, etterlatte og lokalsamfunn, at slike vilkår kan bli satt. Ikke minst også fordi disse får en viss forventning om at gjerningsmannen er tilstrekkelig sikret en tid fremover og ikke kan risikere å møte han på gaten når som helst.

Standardiserte mandat:

Jeg støtter forslaget om anvendelse av standardiserte mandat. Det er langt mer betryggende enn mandater formulert av politijurist/dommer. Oppnevning av sakkyndige skjer som oftest tidlig i etterforskningen og individuelle tilpassede mandat kan bli en større fare for mangler enn standardiserte mandat. De sakkyndige vil ha muligheten til å få utvidet mandatet dersom de ser temaer som ikke er nevnt i det opprinnelige mandatet.

Standardiserte mandat bør (som i dag) ikke utelukke individuelle tilpasninger. Hvis det f.eks. på oppnevningstidspunktet synes klart at en mulig hjerneskade kan være relevant bør de sakkyndige kunne gis et samtykke til å innhente en sakkyndig avklaring fra spesialist på området dersom de finner dette nødvendig. Og likenes kan deler av det standardiserte mandidat strykes dersom det åpenbart er uten relevans i den konkrete saken. Det er f.eks. ingen grunn til at de sakkyndige skal foreta risikovurderinger i tilfeller hvor lovens vilkår ellers ikke er tilstede for anvendelse av særreaksjoner.

Opphevelse av taushetsplikt for helsepersonell:

Jeg støtter forslaget om å oppheve taushetsplikten for helsepersonell i tilfeller hvor påtalemyndigheten vurderer å anvende særreaksjoner. Også for siktede må en slik regel være en fordel, det innhentede materialet kan jo i gitte tilfelle lede til henleggelse/frifinnelse i stedet for dom/soning. Vi har i den anledning stor forståelse for særuttalelsen fra mindretallet.

Utvalget knytter oppnevningen til saker hvor påtalemyndighet vurderer særreaksjon som en mulig reaksjon. Uvalget påpeker at en forventer at påtalemyndigheten er lojal mot lovgivers avveining. Det bør en forvente at påtalemyndigheten er, men det bør ikke underslås at det da skal foretas en vurdering på et tidlig tidspunkt i saken og mye kan endre seg senere. Mye er enda ikke på plass før den endelige avgjørelsen skal tas. Forholdets alvorlighetsgrad er kanskje ikke helt på det rene f.eks. er innbruddsforsøket hos tidligere ektefelle et forsøk på drap som blir stanset i tide. Det kan være at flere mistenkes for et alvorlig ran og det er av interesse å få frem om noen er ledende og andre mer perifere. Eller at en er mistenkt for enkelte forbrytelser, men antallet kan øke etter hvert som etterforskningen skrider frem. En mangler naturligvis risikovurderingen fra de sakkyndige og deres uttalelse om hvorvidt siktede var psykotisk. Er siktede tilregnelig anses kanskje en tidsbestemt straff som tilstrekkelig, da er det ikke nødvendig med noen risikovurderinger. Vi ser ingen fare for illojalitet, men det kan være en fare for at en vil gardere seg for senere eventualiteter. Alternativt bør mandatet kunne utvides dersom etterforskningen tar en alvorligere vending etter hvert som den skrider frem.

Vi antar at påtalemyndighetens vurdering må fremkomme notorisk. Det kan vel legges til grunn at der hvor mandatet til de sakkyndige også inneholder risikovurderinger, så har påtalemyndighet signalisert at det kan være aktuelt med særreaksjon.

Tvungen psykiatrisk undersøkelse:

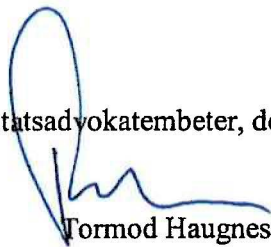
Vi har ingen vesentlige innvendinger mot forslaget. Men det kan være betenkelig å stille for store krav til "forholdsmessighetsprinsippet". I alle saker er det viktig at det treffes korrekte avgjørelser, uansett om det gjelder forseelser eller alvorlige forbrytelser. En bør ikke falle for fristelsen av "forholdsmessighetsgrunner" å henlegge mindre alvorlige forhold grunnet manglende tilregnelighet uten at dette er tilstrekkelig utredet. For de som ikke kvalifiserer til særreaksjon vil en slik henleggelse være å få et frikort til å begå stadig nye straffbare handlinger siden de vet hva utfallet vil være om de skulle bli tatt.

Utvalget forutsetter at det er selve vurderingen som kan være vanskelig, og som kan berettige en tvungen psykiatrisk undersøkelse. I mange tilfeller er problemet at de siktede (noen er på frifot) ikke ønsker å samarbeide med de sakkyndige. Det bør vel kunne presiseres at dersom siktede motsetter seg øvrige undersøkelser, bør forholdsmessighetsprinsippet ikke stenge for at tvungen psykiatrisk undersøkelse benyttes også for straffbare forhold i den nedre del av alvorlighetsskalaen. Med samarbeid gjelder både å stille til samtaler med de sakkyndige, samt å samtykke til oppheving av taushetsplikt for helsepersonell.

Private sakkyndige:

Jeg støtter utvalgets forslag om at private sakkyndige må utarbeide en skriftlig erklæring. Denne bør være kjent for forsvarer, aktor og de rettsoppnevnte sakkyndige i forkant av rettsforhandlingen. Likså må Den rettsmedisinske kommisjonen ha mottatt kopi av denne, og uttalt seg om den, før den fremlegges i retten. Mandatet må gjerne være begrenset i forhold til mandatet til de rettsoppnevnte. Dog bør det være et krav at den fremstår som en selvstendig sakkyndig erklæring, og ikke slik at den private sakkyndige fremstår som en sensor av de rettsoppnevnte sakkyndiges arbeid, eller av kommisjonens arbeid, slik vi dessverre ser eksempler på. Det bør klart fremgå hvilken kjennskap de har til saken, f.eks at de utelukkende baserer seg på samtaler med siktede og intet annet.

Rogaland statsadvokatembeter, den 10.april 2015

Tormod Haugnes

Kopi: Riksadvokaten, postboks 8002 Dep, 0030 Oslo.